

Ewa Baniowska-Kopacz
e.baniowska@iaepan.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0001-8091-6315>
Instytut Archeologii i Etnologii
Polska Akademia Nauk

Park Kulturowy Nowa Huta w świetle dokumentów miejskich i UNESCO oraz badań etnologicznych

*Nowa Huta Cultural Park in the light
of municipal and UNESCO
documents and ethnological research*

Narodowy Instytut Dziedzictwa (NID) w 2016 r. zainaugurował kampanię społeczną „Krajobraz Mojego Miasta”. Dążono do zwrócenia uwagi samorządów, przedsiębiorców, instytucji oraz społeczeństwa na problemy związane z zarządzaniem krajobrazem kulturowym. Celem była też popularyzacja idei parków kulturowych:

„Park kulturowy stanowi jedną z form ochrony krajobrazu kulturowego, czyli przestrzeni historycznie ukształtowanej w wyniku działalności człowieka, obejmującej wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. (...) Celem utworzenia parku kulturowego jest zintegrowana ochrona wyjątkowych wartości kulturowych i krajobrazowych wraz z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (Park Kulturowy).

Na terenie województwa małopolskiego istnieje 5 parków kulturowych. Najstarszy z nich to Park Kulturowy Kotliny Zakopiańskiej, powstały w 2006 r. Kolejne to Park Kulturowy Stare Miasto w Krakowie (2010), Park Kulturowy Krupówki w Zakopanem

(2016), Park Kulturowy Nowa Huta (2019)¹ i Park Kulturowy Kazimierz ze Stradomem (2022).

Celem artykułu jest refleksja nad realizacją idei parku kulturowego prowadzonej na terenie Nowej Huty w Krakowie. Zadanie realizowano poprzez analizę dokumentów powstałych w wyniku podjętych działań zmierzających do utworzenia Parku Kulturowego Nowa Huta (dalej: PKNH) oraz w trakcie jego istnienia. Pod uwagę wzięto materiały, do których każdy zainteresowany ma otwarty dostęp. Są to *Plan ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta* (Myczkowski i in. 2015–2020), raporty z konsultacji społecznych i *Uchwała w sprawie utworzenia Parku Kulturowego Nowa Huta* (2019). Dokumenty te należą do kategorii źródeł zastanych, powstałych na zlecenie władz miejskich, udostępnionych na stronach administrowanych przez urząd miasta. Zawierają stanowiska na temat dziedzictwa PKNH i realizowanej nad nim opieki, prezentowane przez różnych interesariuszy². Są to przedstawiciele władz miejskich, a także badacze przygotowujący plan ochrony Parku. Kolejną grupę stanowią osoby reprezentujące mieszkańców, ale też miejscowe instytucje, przedsiębiorstwa, stowarzyszenia itd. W jej skład wchodzi także depozytariusze lokalnego dziedzictwa. Analiza treści tych dokumentów (Czarnik 2020) ukazuje sposób postrzegania nowohuckiego dziedzictwa, realia prawne oraz oczekiwania i obawy mieszkańców.

Powyższe dokumenty zostały uzupełnione materiałami pochodzącymi z etnograficznych badań terenowych. Obszar PKNH jest dla mnie nie tylko terenem eksploracji badawczej, ale także miejscem mojego urodzenia i zamieszkania. Zebrane materiały są zatem wynikiem zarówno prowadzonych przeze mnie badań (dominował swobodny wywiad), jak i mojej stałej obecności na tym terenie i zaangażowania w codzienne życie społeczności, której jestem częścią, z czym wiąże się ciągła obserwacja uczestnicząca (por. Marciniak 2011). Zbierane materiały, sporządzane notatki z różnych, często nieplanowanych sytuacji, „zaistniałych” bez mojej badawczej inicjatywy, były następnie weryfikowane w trakcie rozmów badawczych, a także w czasie przeprowadzonego w październiku 2023 r. wywiadu fokusowego³.

1 *Uchwała...* (2019) weszła w życie 29 listopada 2020 r. (12 miesięcy od dnia ogłoszenia). W §10 przewidziano sześciomiesięczny okres przejściowy. Zatem od 29 maja 2021 r. wszyscy interesariusze Parku zobowiązani są do przestrzegania jej przepisów.

2 „Interesariusze to osoby (także grupy, instytucje, organizacje), które są w taki sposób związane z daną sprawą, że decyzje (...) podjęte mają istotny wpływ na ich życie (potrzeby, interesy). W związku z tym interesariusze mają prawo do wyrażania opinii, a także współuczestniczenia w podejmowaniu decyzji w tej sprawie, na demokratycznej zasadzie «Nic o nas bez nas»” (Pawłowska 2015: 10). Szczególnym typem interesariuszy są depozytariusze dziedzictwa kulturowego. Często są to mieszkańcy lub osoby, które informacje o historii i dziedzictwie danego obszaru czerpią przede wszystkim z własnych przeżyć, opowieści rodzinnych czy relacji znanych z różnych społecznych sytuacji. „Często są [oni] żywymi świadkami historii i strażnikami dziedzictwa, zapewniając mu trwanie” (Konior 2021).

3 Wywiad przeprowadzono 26 października 2023 r. Rozmowa odbyła się w siedzibie Rady Dzielnicy XVIII i była częścią zebrania Komisji Kultury, Zabytków i Promocji. Uczestniczyli w niej przede wszystkim radni, a także mieszkańcy terenu na którym utworzono PKNH (15 osób). Głównym tematem były

Podstawowym zagadnieniem artykułu jest sposób rozumienia dziedzictwa. Punktem wyjścia są dokumenty UNESCO i NID przywoływane w artykule. Takie podejście jest uzasadnione faktem, że przedmiotem moich rozważań jest struktura prawna, będąca realizacją zaleceń zawartych w dokumentach doktrynalnych UNESCO, do których przestrzegania zobowiązało się państwo polskie. Szczególnie ważna dla mnie jest konwencja o dziedzictwie niematerialnym. Przyczyniła się ona do popularyzacji idei ochrony dziedzictwa niematerialnego na różnych płaszczyznach życia społecznego, ale równocześnie zaowocowała intensyfikacją krytycznych studiów nad dziedzictwem, sposobem jego rozumienia i sprawowania nad nim pieczy (Stobiecka 2023). Tej problematyce dedykowałam końcową część artykułu.

Koncepcja parku kulturowego – podejście krajobrazowe do historycznego dziedzictwa miejskiego – zalecenia UNESCO

Koncepcja parku kulturowego opiera się na podejściu krajobrazowym do historycznego dziedzictwa miejskiego. U jego podstaw leży rozszerzone rozumienie dziedzictwa kulturowego. Nie ogranicza się go do sfery materialnej, ale uzupełnia o aspekt społeczny, niematerialny. Jest on zawarty w dziedzictwie niematerialnym zdefiniowanym w *Konwencji UNESCO (Konwencja UNESCO... 2003:1039)*.

Włączanie problematyki dziedzictwa i jego ochrony do polityk regionalnych, krajowych, międzynarodowych, a także uznanie zmian w koncepcji kultury i dziedzictwa oraz podejścia do zarządzania nimi jako wypadkowej inicjatyw lokalnych i ponadlokalnych, w tym międzynarodowych, zaowocowało wypracowaniem i przyjęciem w czasie 36. sesji Konferencji Generalnej UNESCO aktu normatywnego – *Zalecenie UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu zurbanizowanego*. W jej rozumieniu historycznym krajobrazem miejskim jest:

(...) obszar urbanistyczny rozumiany jako efekt nawarstwiania się na przestrzeni dziejów wartości kulturowych i przyrodniczych oraz występowania atrybutów, wykraczający poza pojęcie „historyczne centrum” czy „zespół”, postrzegany w szerszym kontekście miasta (...) obejmuje (...) zabudowę, zarówno historyczną, jak i współczesną; infrastrukturę podziemną i naziemną; otwarte przestrzenie i tereny zielone; formy użytkowania terenu i organizację przestrzenną; percepcję i relacje widokowe, a także wszystkie inne elementy struktury miejskiej. Obejmuje również działania i wartości społeczne i kulturowe, procesy ekonomiczne oraz niematerialny wymiar dziedzictwa jako wyznacznik różnorodności i tożsamości (*Zalecenie UNESCO... 2011:5*).

Zalecanym sposobem jego ochrony jest podejście krajobrazowe, celem zaś zachowanie jakości środowiska człowieka poprzez wykorzystywanie przestrzeni miejskich

doświadczenia, refleksje związane z dwuletnim okresem obowiązywania regulacji prawnych wynikających z utworzenia Parku.

w sposób efektywny, oparty na zasadach trwałego i zrównoważonego rozwoju, przy uznaniu jego dynamicznego charakteru i wspieraniu różnorodności społecznej i funkcjonalnej. W zaleceniach UNESCO czytamy: „Podejście to łączy cele ochrony dziedzictwa miejskiego z celami rozwoju społecznego i gospodarczego. Jest zakorzenione w harmonijnej i zrównoważonej relacji między środowiskiem miejskim i przyrodniczym oraz między potrzebami obecnych i przyszłych pokoleń a spuścizną przeszłości” (*Zalecenie UNESCO... 2011: 5*). Kwestia zachowania równowagi między ochroną a dążeniem wspólnot do rozwoju, przystosowywania się do nowych warunków jest wielokrotnie w przyjętym dokumencie podkreślana (*Zalecenie UNESCO... 2011: 5–8*). Zwraca się w nim także uwagę, że sukces przyjętej strategii ochrony dziedzictwa jest pochodną partnerskiej współpracy interesariuszy reprezentujących różne, niekiedy przeciwstawne stanowiska, także różne środowiska społeczne, instytucjonalne, kulturowe itd. Proponuje się w nim także narzędzia, które mogą pomóc w procesie wdrażania ochrony opartej o podejście krajobrazowe. Zwraca się uwagę, że wymaga to zastosowania szeregu tradycyjnych i innowacyjnych rozwiązań (narzędzi) dostosowanych do lokalnych uwarunkowań. Niektóre spośród nich należy wypracowywać w toku procesu włączania różnych interesariuszy (*Zalecenie UNESCO... 2011: 9*). Są to m.in. narzędzia służące udziałowi obywateli, które powinny uwzględniać zróżnicowany przekrój interesariuszy i

(...) sprzyjać dialogowi na gruncie kultury poprzez uzyskiwanie wiedzy o historii, tradycjach, wartościach, potrzebach i aspiracjach danej społeczności oraz poprzez ułatwianie mediacji i negocjacji między grupami reprezentującymi odmienne interesy. [Oraz] narzędzia finansowe [które] powinny budować potencjał i wspierać zakorzeniony w tradycji innowacyjny rozwój generujący dochody (*Zalecenie UNESCO... 2011:10*).

Utworzenie każdego parku kulturowego, które z założenia jest realizacją zalecanego przez UNESCO podejścia krajobrazowego, pozostaje w gestii władz samorządowych. Inicjatywa jednakże może wychodzić od lokalnych mieszkańców, aktywistów, radnych. Podjęcie uchwały o utworzeniu Parku musi być poprzedzone określonymi działaniami, m.in. przygotowaniem planu ochrony i przeprowadzeniem konsultacji społecznych, co również jest zgodne z zaleceniami UNESCO.

Plan ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta

Plan ochrony PKNH jest wielotomowym opracowaniem ekspertów Politechniki Krakowskiej pod kierunkiem Zbigniewa Myczkowskiego. W głównym zrzębie powstał w latach 2015–2016, a zaktualizowany i zatwierdzony został w roku 2020. Jego głównymi autorami są architekci, architekci krajobrazu, urbaniści, historycy i historycy sztuki, specjaliści w zakresie ochrony i konserwacji zabytków oraz krajobrazu kulturowego. Wymienione specjalizacje uczestników prac i autorów studium ukazują główne

obszary badań. Praca ta, oprócz kwestii związanych wprost z celem zawartym w tytule, prezentuje również stan badań nad Nową Hutą, w tym złożoność problematyki i jej rozwój na przestrzeni lat⁴; szerokie tło historyczne obejmujące czasy od neolitu (ok. 5 300 p.n.e.) do współczesności i co ważne – obejmujące obszar zdecydowanie szerszy niż ten objęty PKNH⁵; zestawienie zauważonych problemów w sferze społecznej i ochrony konserwatorskiej wraz z sugestiami działań, które mogą im przeciwdziałać (Myczkowski i in. 2016–2020a: 106–110). Zawiera także charakterystykę społeczności, jej kontekst społeczny i miejski (Myczkowski i in. 2015–2020: 39–43 i in.). Sprawy społeczne zawarte w *Planie ochrony PKNH* nie są wprawdzie nazbyt obszerne, w porównaniu do konserwatorskich, jednakże zwracają uwagę na najważniejsze kwestie, które powinny być uwzględniane w procesie zarządzania PKNH.

Podając charakterystykę nowohuckiej społeczności, podkreślano, że wyróżnia ją pewna specyfika, wynikająca z uczestniczenia w budowie miasta, jakim miała być Nowa Huta:

(...) wśród mieszkańców jest wielu spośród tych, którzy własną pracą wzniesli to miasto, poprowadzili ulice, zasadzili drzewa. [jest to] Ich miasto, które znają najlepiej, kochają po swojemu i są niechętni wszystkim „obcym”, próbującym wprowadzać zmiany bez uzgodnienia z „junakami”. A oni cały czas domagają się szacunku dla swego wysiłku, wrogo patrząc na krytykę „czasu minionego”, bo dla nich to były dobre czasy młodości (Myczkowski i in. 2015–2020: 39).

W *Planie...* zwraca się uwagę, że Nowa Huta jest miejscem żywym, którego społeczność ma swoje problemy, frustracje i oczekiwania. Podkreślano, że obszar ten jest przede wszystkim dzielnicą mieszkaniową, wprawdzie odwiedzaną przez turystów, jednak skala tego zjawiska jest zdecydowanie mniejsza niż w obrębie np. krakowskiego Starego Miasta:

Nadal jest to przede wszystkim dzielnica mieszkalna, ze sklepami umieszczonymi na parterach budynków mieszkalnych, żłobkami i przedszkolami znajdującymi się wewnątrz zabudowy obrzeżnej oraz szkołami obsługujących dwa lub trzy osiedla. Podobnie obiekty użyteczności publicznej, jak teatr, szkoły, przedszkola, żłobki, przychodnie w większości utrzymują pierwotną funkcję. Będąc rzeczywistym, żywym miastem, a nie konserwatorskim rezerwatem, Nowa Huta nie mogła uniknąć zmian i przekształceń, ale jej autentyczność nadal jest znakomicie czytelna zarówno w skali makro i mikro (Myczkowski i in. 2015–2020: 10).

4 Fakt ten sprawia, że nie podaję tutaj literatury skupionej na omawianej tu problematyce, odsyłając zainteresowane osoby do omawianego studium dostępnego online.

5 Autorzy wyróżniają cztery fazy przekształceń kulturowych: przedhistoryczną (do XII w.); średnio-wieczno-nowożytną (obszar użytkowany rolniczo, okres XII–XIX w.); fazę militarno-przemysłową (od 2 poł. XIX w. do poł. XX w.) i okres urbanizacji rozpoczęty po 1945 r., nadal trwający (Myczkowski i in. 2015–2020: 53–104).

Mieszkańcami są byli budowniczy i pracownicy kombinatu metalurgicznego. Są to także ich spadkobiercy – czasem po profesji, a czasem krewni. To osoby, które stanowiły i wciąż jeszcze stanowią znaczący potencjał społeczny (Myczkowski i in. 2015–2020: 39).

Autorzy opracowania podkreślają: „Ludzie są najważniejsi. Jeśli będą dobrze się czuć w swojej dzielnicy, będą bardziej skłonni do zainteresowania się otaczającymi murami, drzewami i ulicami. To specyficzna społeczność, ze swoją dumą, pamięcią historyczną i rzadkim przekonaniem wielu, że sami zbudowali swoje miasto. Ale pionierów ubywa, niezbędny jest zastrzyk nowej energii” (Myczkowski i in. 2016–2020b: 12). W innym miejscu specjaliści odnotowują: „W Nowej Hucie bowiem daje się zaobserwować ruch i inicjatywa społeczności, która pragnie dostosować przestrzeń do bieżących potrzeb i mód” (Myczkowski i in. 2015–2020: 205).

Plan ochrony PKNH skupia się jednak przede wszystkim na kwestiach urbanistyczno-architektoniczno-krajobrazowych. Przy czym mamy tu odniesienie do krajobrazu kulturowego, rozumianego jako:

(...) fizjonomia kulturowego i przyrodniczego środowiska Nowej Huty, [krajobraz] traktowany jest jako najbardziej dosłowna synteza wszystkich procesów, rozgrywających się na tym terenie w perspektywie historycznej, kształtujących jego współczesność i przeszłość. Krajobraz, jako wartość nadrzędna, przedmiot troski i ochrony, i równocześnie jako najbardziej dosłowny wizerunek Nowej Huty – jest po prostu podmiotem planu ochrony (Myczkowski i in. 2016–2020b: 14).

Konsultacje społeczne, 2017 r.

Pierwsze konsultacje przeprowadzono w maju i czerwcu 2017 r. Ich celem było poznanie opinii mieszkańców na temat zamiaru utworzenia PKNH. Głównymi dyskutowanymi tematami były założenia zawarte w skrótkowo zaprezentowanym powyżej *Planie...* W inauguracyjnym spotkaniu (30.05.2017 r.) wzięło udział 40 osób. By jak najszerzej i najskuteczniej dotrzeć do interesariuszy teren PKNH został podzielony na 7 obszarów. W obrębie każdego organizowano spotkania konsultacyjne, otwarte dla wszystkich zainteresowanych. Wzięło w nich udział 160 osób. Kontaktowano się również z 43 przedstawicielami interesariuszy, których ujęto w następujące grupy: przedstawiciele samorządu (radni miasta i dzielnicy), instytucje i inicjatywy społeczne/mieszkańców, przedstawiciele wspólnot i spółdzielni mieszkaniowych, instytucje publiczne (szkoły, instytucje kultury), organizacje pozarządowe, lokalne media (Niedośpiąt, Dziewitek 2017: 4–6)⁶.

W raporcie zaprezentowano opinie mieszkańców Nowej Huty zarówno na temat dostrzeganych przez nich problemów, jak i rozwiązań zaproponowanych w planie

⁶ Przedstawione poniżej uwagi pochodzą z cytowanego już dokumentu *Raport z konsultacji społecznych w sprawie zamiaru utworzenia PKNH* (Niedośpiąt, Dziewitek 2017).

ochrony PKNH. Najczęściej poruszane sprawy dotyczyły potrzeby uporządkowania zieleni miejskiej. Często pojawiały się głosy broniące istniejących zasobów, niewyrażające zgody na nadmierną/jakąkolwiek wycinkę drzew lub sygnalizujące potrzebę stopniowej wymiany drzewostanu, ekologicznego podejścia do pielęgnacji zieleni. Kolejne uwagi wiązały się z brakiem miejsc parkingowych powodującym tworzenie się dzikich parkingów na terenach zielonych lub na chodnikach. Dalsze dotyczyły estetyki małej architektury (kioski, altany śmietnikowe, systemy oświetlenia itp.). Wiąże się z nimi poruszany problem samowoli budowlanej, przejawiającej się np. w niekontrolowanej zabudowie balkonów, sposobach ich renowacji. Zgłaszane postulaty z zakresu estetyki dotyczyły: przywrócenia neonów, usuwania „krzykliwych i tandetnych szyldów reklamowych” (Niedośpiął, Dziewitek 2017:16), renowacji stojaków informacyjnych.

Kolejną grupę stanowiły sprawy dotyczące przedsiębiorczości i życia społecznego. Zwrócono uwagę, że wprowadzone ograniczenia w największym stopniu dotknął handel i zakładów usługowych. Sugerowano utworzenie programów pomocowych i stałego punktu konsultacyjnego, „gdzie można by zgłaszać różne problemy i sprawy dotyczące polityki miejskiej” (Niedośpiął, Dziewitek 2017:17). Kwestiami do regulacji/ograniczenia/likwidacji były handel alkoholem poza „normalnymi” sklepami i spożywanie alkoholu w miejscach publicznych. Zgłaszano potrzebę dostosowania infrastruktury miejskiej dla ludzi starszych i niepełnosprawnych, a także konieczność podniesienia poziomu edukacji w nowohuckich szkołach wszystkich szczebli.

Przedstawione powyżej uwagi, zgłoszone w czasie konsultacji, ukazują oczekiwania, ale też obawy mieszkańców i przedsiębiorców obszaru PKNH. Jedną z najistotniejszych i mających charakter zasadniczy było zaniepokojenie wyrażone pytaniem: „Czy Nowa Huta ma być skansenem czy miejscem do życia?” (Niedośpiął, Dziewitek 2017:27).

W podsumowaniu autorzy raportu odnotowali generalnie pozytywne nastawienie interesariuszy do planu utworzenia PKNH. Sygnalizowane w czasie spotkań uwagi dotyczące objęcia szczególną ochroną określonych miejsc/obiektów zazwyczaj pokrywały się z ustaleniami ekspertów. W podsumowaniu powrócono do problemu skansenizacji:

Ważne, żeby utworzenie w Nowej Hucie Parku Kulturowego nie przyczyniło się do stworzenia tam skansenu. Mieszkańcy wciąż chcą tam normalnie funkcjonować. Perspektywa utworzenia Parku Kulturowego podoba im się przede wszystkim z powodu swobodnego wyróżnienia Nowej Huty. Są z tego dumni, w ramach lokalnego patriotyzmu (Niedośpiął, Dziewitek 2017:55).

W zakończeniu raportu odnotowano:

Konsultacje nie były łatwe. Pokazały, że potrzebne jest szerokie zbieranie informacji o potrzebach mieszkańców w zakresie projektowanych zapisów Planu Ochrony i Parku

Kulturowego. Społeczność Nowej Huty wzięła aktywny udział w konsultacjach, przedstawiając wiele argumentów i pomysłów, które nie zostały wcześniej wzięte pod uwagę. Powinny one zostać poddane gruntownej analizie i posłużyć do modyfikacji projektowanych przepisów w taki sposób, by jak najlepiej odpowiadać na potrzeby społeczności lokalnej (Niedośpiat, Dziewitek 2017: 55).

Proces konsultacji i jego wyniki miały być pomocą w ostatecznym sformułowaniu analizowanych dokumentów. Uzupełniona wersja *Planu...* została przyjęta w lutym 2020 r. Jego lektura ukazuje w wielu punktach zbieżność poglądów wypowiedzianych przez mieszkańców i specjalistów. Głównie dotyczą one uznawania tych samych obiektów i miejsc za szczególnie cenne, co wiąże się z objęciem ich priorytetową ochroną i troską. Sposoby i zakres proponowanej w *Planie...* ochrony często już był dyskutowany lub rozbieżny. Kwestie te jednak nie wywoływały nadmiernie emocjonalnych wypowiedzi.

Konsultacje społeczne, 2023 r.

Dwa lata po wejściu w życie uchwały ustanawiającej PKNH podjęto decyzję o potrzebie jej nowelizacji. Uzasadniono to koniecznością doprecyzowania lub zmiany części wprowadzonych regulacji oraz koherencji jej zapisów z „uchwałą krajobrazową”. Jak zaznaczono, proponowane zmiany stanowiły także odpowiedź na postulaty zgłaszane przez mieszkańców, nowohuckich przedsiębiorców i lokalne instytucje. Między 28 sierpnia a 22 września 2023 r. przeprowadzono kolejne konsultacje. Informacja na temat zakresu problemowego, ustosunkowanie się do zgłaszanych uwag, a także raport końcowy zostały podane do publicznej wiadomości (Obywatelski Kraków, 1.12.2023; *Raport z konsultacji społecznych...* 2023).

Udział interesariuszy w konsultacjach 2023 r. był skromniejszy – bezpośredni kontakt wybrały tylko 53 osoby. Z formularza, udostępnionego on-line na kilku portalach, skorzystało zaledwie 11 osób. W większości przypadków poruszano kwestie przewidziane w nowelizacji. Były to sprawy związane z reklamą, szyldami, zamieszczeniem obszerniejszych informacji o prowadzonej działalności, większej liberalizacji wyglądu witryn sklepowych, przeszkleń, możliwości montażu urządzeń fotowoltaicznych, kolektorów słonecznych, klimatyzatorów, anten, dopuszczalnych typów oświetlenia. Nową sytuacją, która nie miała miejsca w 2017 r., było odnotowanie zdecydowanie negatywnej wypowiedzi dotyczącej całokształtu podjętych działań i wprowadzonych regulacji w związku z utworzeniem PKNH. Pełna wypowiedź została opublikowana w dokumencie *Ustosunkowanie się do wniosków i uwag złożonych w toku konsultacji społecznych...* (2023: 3–5).

Uchwała o Parku Kulturowym Nowa Huta

PKNH obejmuje powierzchnię przeszło 376 ha⁷, który położony jest w granicach wpisu do rejestru zabytków układu urbanistycznego dzielnicy Nowa Huta, powiększonego o cenne kulturowo obszary okolic dworu Jana Matejki w Krzesławicach, zespołu klasztornego cystersów w Mogile, os. Centrum E oraz Nowohuckiego Centrum Kultury.

Uchwała o PKNH zawiera regulacje wielu zagadnień mających wpływ na krajobraz kulturowy. Odnoszą się one m.in. do prowadzenia robót budowlanych, działalności gastronomicznej, handlowej i usługowej, organizacji imprez, umieszczania reklam, tablic reklamowych, urządzeń reklamowych oraz instalowania urządzeń na frontowych elewacjach budynków, oświetlenia oraz składowania i magazynowania odpadów. *Uchwała...* (2019) stanowi akt prawa miejscowego, powszechnie obowiązującego, do którego przestrzegania zobligowane są wszystkie podmioty funkcjonujące w sferze objętej jej regulacjami (Park Kulturowy Nowa Huta). Celem powołanego do życia Parku jest ochrona dziedzictwa Nowej Huty, zachowania jej unikatowego układu urbanistycznego, historycznej linii zabudowy, gabarytów/form zespołów i obiektów architektonicznych, ochronę funkcjonalną i kompozycyjną placów i pierwotnego układu zieleni (z dopuszczeniem rewaloryzacji terenów zielonych), ochronę osi, ciągów i punktów widokowych umożliwiających bliskie i dalekie widoki na charakterystyczne elementy zagospodarowania obszaru (zwłaszcza widoki wzdłuż alej: Jana Pawła II, Solidarności, Róż i gen. Andersa). Ochrona krajobrazu kulturowego ma być realizowana poprzez przeciwdziałanie nadmiernej rozbudowie działalności handlowej i usługowej, ingerującej w formę architektoniczną obiektów zabytkowych bądź zakłócającej ich ekspozycję, jak również ingerującej ekspozycji w przestrzeń publiczną lub sprzecznej z tradycją kulturową Nowej Huty i związaną z nią estetyką (Park Kulturowy Nowa Huta).

Zapoznanie się z zapisami obowiązującej uchwały o utworzeniu PKNH, a także z jej nowelizacją, może być dla wielu mieszkańców czy innych osób związanych z obszarem, na którym powstał Park, jeśli nie rozczarowujące, to zaskakujące. *De facto* jest to zbiór zakazów, nakazów i ograniczeń. Paragraf 3 zawiera informację, że

W celu ochrony materialnego i krajobrazowego dziedzictwa kulturowego na obszarze Parku (...) wprowadza się na mocy niniejszej uchwały zakazy i ograniczenia w zakresie prowadzenia robót budowlanych, działalności handlowej i usługowej, umieszczania tablic reklamowych, urządzeń reklamowych oraz reklam, a także składowania i magazynowania odpadów (*Uchwała...* 2019).

7 Pod względem powierzchni jest największym parkiem kulturowym w Krakowie. Park Kulturowy Stare Miasto obejmuje 93,61 ha, a Park Kulturowy Kazimierz ze Stradomiem ponad 140 ha.

W kolejnych paragrafach następuje konkretyzacja zakazów i ograniczeń dotyczących wymienionych powyżej sfer życia społecznego i indywidualnego. Paragrafy od 10 do 14 mają charakter porządkowy, informują m.in. o konsekwencjach nieprzebrzegania postanowień uchwały, trybie jej wprowadzania w życie oraz o *vacatio legis*. I to już cała zawartość dokumentu.

Badania terenowe, październik 2023 r.

Obowiązująca *Uchwała...* (2019)⁸ liczy zaledwie 11 stron i – jak usłyszałam w czasie badań terenowych – „to niewiele, ale... no cóż, zawsze można popatrzeć na problem z perspektywy: co nie zabronione, to dozwolone...” (M, ok. 50 lat). Mój rozmówca zawarł w tych słowach sporą dozę goryczy.

Rozczarowanie wprowadzonymi regulacjami zdominowało także rozmowę z mieszkańcami obszaru PKNH, która odbyła się 26 października 2023 r. w siedzibie Rady Dzielnicy XVIII. Jedna z uczestniczek tego spotkania, mieszkanka i radna, powiedziała:

Ludzie przychodzą na dyżury radnych, na zebrania komisji kultury, przychodzą i bardzo się żalą, że Nowa Huta została potraktowana jak skansen... tymczasem Nowa Huta, czyli dzielnica XVIII, zawsze była dzielnicą rozświetloną, kolorową, pełną żywiołów. W tej chwili nawet tu, przechodząc przez osiedle Centrum B [siedziba rady dzielnicy znajduje się na os. Centrum B] jest jedna wielka ciemność, szarość... Aleja Róż – też są komentarze, że jest za ciemno... Ta Uchwała nie przyczyniła się do niczego dobrego, tylko do wielkiego zła. Przez nią popadały małe sklepy. Stało się to przez to, że trzeba było zlikwidować wszelkie reklamy, szyldy, towar który był wystawiany przed sklep [w czasie jego pracy] i wszyscy wiedzieli, że tu jest sklep, że jest otwarty. Ale trzeba było to zlikwidować, bo Uchwała mówi, że nie wolno... (K. ok. 60 lat 26.10.2023)⁹.

Radni w rozmowie prowadzonej już po zasadniczej części zebrania stwierdzili, że właściwie nie spotykają się z pozytywnym odbiorem regulacji związanych z wprowadzeniem PKNH. Przyznali jednak również, że w pewnym stopniu wynika to z pełnionej przez nich funkcji. Najczęściej ludzie zgłaszają się do nich z kłopotami. Przychodzą, gdy nie widzą innej możliwości rozwiązania swoich problemów lub gdy nie wiedzą, gdzie mogą zwrócić się o pomoc. W tej nieoficjalnej rozmowie uzyskano konsensus w jednej kwestii. Obecni zgodzili się, że pozytywnym efektem wprowadzenia PKNH jest „oczyszczenie” przestrzeni z nadmiaru reklam, często o wątpliwej wartości estetycznej.

8 Konsultowana nowelizacja Uchwały została przyjęta 20 marca 2024 r. (Kuciński 2024).

9 Ostatnia uwaga dotyczyła sklepów spożywczych. Proponowana nowelizacja przewiduje możliwość wystawiania sprzedawanych produktów – owoców i warzyw – przed sklepem/kioskiem w czasie jego pracy.

Równocześnie jednak zauważono, że szyldy sklepów (nie-sieciowych) uległy nadmiernej unifikacji, zarówno stylistycznej, jak i kolorystycznej. Problemem jest słabe doświetlenie przestrzeni publicznych i traktów pieszych, zarówno wzdłuż głównych ulic, jak i przecinających „zarośnięte” skwery czy parki. Przyznano też, że nierozwiązywalną kwestią wydaje się sprawa braku miejsc parkingowych, która prowadzi do zawłaszczania terenów zielonych i ich dewastacji.

Zgłaszaniem w czasie wywiadu kłopotem jest złożoność procedur administracyjnych. Często dotyczą jednej sprawy, jednak pozostającej w kompetencjach różnych jednostek urzędniczych. Jak mówiono, zgoda jednej agendy miejskiej zazwyczaj powoduje „konflikt” prawny z inną. W wielu przypadkach doskwiera zatem brak spójności działań, wydawanie zaleceń/zgód nieuwzględniających innych specjalistów, innych przepisów prawa, co skutkuje przysłowiowym „chodzeniem od drzwi do drzwi”. Za profetyczną można zatem uznać obawę wyrażoną w czasie konsultacji w 2017 r.:

(...) w przyszłości nie wydaje mi się, żeby dla tej części Krakowa, dość dużej, mógł on [Plan ochrony PKNH] być realizowany w sposób spójny. Każda ze służb miejskich będzie dostrzegała wyłącznie wycinek rzeczywistości leżący w jej kompetencjach. Z tego względu konieczne jest stworzenie stanowiska w kompetencjach którego byłoby opiniowanie wszelkich działań służb miejskich na tym terenie w zakresie przestrzegania założeń Parku (Niedośpiał, Dziewitek 2017: 17).

Konkluzje

Przywołany na początku artykułu dokument *Zalecenie UNESCO...* (2011) jest aktem normatywnym zawierającym sformułowane w języku prawnym i zapisane w postaci przepisów normy prawne, mające charakter generalny i abstrakcyjny. Dokument ten zawiera idee i związane z nimi zalecenia, które powinny być uwzględniane w prawodawstwie krajów członkowskich. W zalecanym przez UNESCO krajobrazowym podejściu do ochrony dziedzictwa (m.in. miast historycznych) za najistotniejsze należy uznać uwzględnienie w nim dziedzictwa niematerialnego.

Definicja niematerialnego dziedzictwa kulturowego sformułowana przez UNESCO zwraca uwagę na jego międzypokoleniowy przekaz, jego stałe odtwarzanie przez wspólnoty i grupy w relacji z otoczeniem, oddziaływaniem przyrody, ich historią oraz że zapewnia ono depozytariuszom poczucie tożsamości i ciągłości (*Konwencja UNESCO...* 2003:1039). Są to przekazane przez przodków nieuchwytny przejawy tego, co tworzy grupową (regionalną, narodową, etniczną, religijną) tożsamość; co wzmacnia poczucie przynależności do społeczności lokalnej czy też narodowej; co określa jednostkowe, ale i społeczne miejsce w świecie. Ponadto:

Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest jednocześnie tradycyjne, współczesne i żywe – reprezentuje nie tylko odziedziczone tradycje przeszłości, ale także współcześnie,

twórczo przekształcane praktyki, w których uczestniczymy jako przedstawiciele różnych grup społecznych i kulturowych. Zjawiska niematerialnego dziedzictwa kulturowego ewoluują w odpowiedzi na zmieniające się otoczenie stanowiąc ogniwo łączące naszą teraźniejszość z przeszłością naszych przodków i przyszłością naszych dzieci (Narodowy Instytut Dziedzictwa).

Konwencja z 2003 r. jest pierwszym dokumentem oddającym głos i podmiotowość depozytariuszom, a późniejsze dokumenty UNESCO zwracają uwagę na partnerski dialog, jaki powinien zachodzić między interesariuszami. Jak zaznacza Hanna Schreiber:

(...) za sprawą definicji NDK, nowy sposób rozumienia dziedzictwa zdetronizował archeologiczną narrację zabytków przeszłości na rzecz antropologicznej narracji kulturowych praktyk teraźniejszości, delegitymizował wyłączność dyskursu eksperckiego w tym obszarze na rzecz dyskursu włączającego samych depozytariuszy dziedzictwa: jednostki, grupy, wspólnoty (...). To one pojawiają się po raz pierwszy w Konwencji z 2003 roku jako podstawowe „nośniki” dziedzictwa kulturowego, których opinia (...) nie może zostać zignorowana (Schreiber 2016: 62).

Dokument *Zalecenie UNESCO...* (2011) w wielu miejscach odnosi się do społeczności lokalnych, co należy uznać za oczywiste, to ludzie są bowiem spadkobiercami i przekazicielami dziedzictwa niematerialnego, które często jest powiązane z obiektami materialnymi. Obydwie te płaszczyzny przenikają się nawzajem, co zostało wydobyte we wspomnianym akcie normatywnym. Dalszą konsekwencją jest zwrócenie uwagi na prawo społeczności zamieszkującej obszar objęty ochroną do rozwoju zgodnego ze zmieniającymi się możliwościami, z poszanowaniem ich różnorodności, możliwości (w tym ekonomicznych) i potrzebą szeroko rozumianej edukacji czy uwzględnienia zachodzących procesów społecznych¹⁰. *Zalecenie UNESCO...* (2011), jako akt normatywny, jest dokumentem wskazującym cele, metody i drogę. Przykładem realizacji tych idei jest analizowany, poprzez zastane dokumenty, PKNH.

Zarówno w opublikowanych raportach z konsultacji, jak i w przyjętym przez Radę Miasta *Planie...* – jak starałam się ukazać – zwraca się uwagę na społeczność lokalną, potrzebę dialogu z nią i osiągnięcia balansu między zakładanymi celami a szeroko rozumianymi możliwościami. Formułowano zastrzeżenia mieszkańców i wskazywano sposoby zapobiegania ewentualnym problemom wynikającym z utworzenia PKNH (zob. Niedośpiał, Dziewitek 2017: 17).

Zgłaszane w czasie konsultacji obawy, że Nowa Huta może stać się skansenem, należy uznać za zasadne. Laurajane Smith zwraca uwagę, że rozumienie dziedzictwa

¹⁰ Np. obserwowane starzenie się danej społeczności powinno generować troskę o atrakcyjność miejsca dla młodych i podejmowanie działań zachęcających do pozostania/osiedlania się na terenach objętych ochroną. Nowa Huta w okresie pomiędzy konsultacjami zmniejszyła się o ponad 5000 mieszkańców. Ta tendencja spadkowa utrzymuje się od wielu już lat (Dzielnica XVIII Nowa Huta – Wikipedia).

jako „rzeczy” czy nawet „niematerialnego wydarzenia” wiąże się z pragnieniem, by je ocalać i chronić. Praktyki i sposoby zarządzania tak rozumianym dziedzictwem oznaczają „zamrożenie kultury, petryfikację jej chwilowych stanów lub jej degenerację (...). Definicja dziedzictwa jako rzeczy, miejsca lub pojedynczego wydarzenia sprzyja skoncentrowaniu uwagi na ochronie konkretnych wizji przeszłości i jej pamięci” (Smith 2016: 27). Sprzyja utwierdzaniu usankcjonowanego dyskursu dziedzictwa, prowadząc do odsuwania lub nawet eliminacji innych dyskursów dziedzictwa reprezentowanych przez mniejszości czy grupy nieelitarnie. Niekiedy zaś kontrowersyjna natura przeszłości, chociaż jest częścią dziedzictwa w całej jego złożoności, podlega wydzieleniu w postaci specjalnej kategorii „trudnego dziedzictwa” (Smith 2016: 28). Uwagi te odnieść można i do dziedzictwa nowohuckiego, któremu często towarzyszy przymiotnik „trudne”. Pomocą może być akceptacja stanowiska, że dziedzictwo nie jest czymś raz na zawsze danym, ale – zgodnie ze słowami L. Smith – jest „proces[em] kulturowy[m], podczas którego zachodzi negocjowanie pamięci, tożsamości i poczucia miejsca” (Smith 2016: 26). Aby negocjowanie było realne, musi zachodzić stałe uczestnictwo różnych interesariuszy i nie tylko w czasie konsultacji społecznych. Na ich konieczność zwraca się uwagę w cytowanych dokumentach UNESCO, NID, *Planie ochrony PKNH* i opracowaniach naukowych (zob. Góral 2014, Pawłowska 2015).

Atrakcyjną formułą dla zachowania różnorodności nowohuckiego dziedzictwa jest koncepcja muzeum rozproszonego, dyskutowana w kontekście Nowej Huty od lat 90. XX w. (Beiersdorf 1997). W roku 2005 wydano studium prezentujące koncepcję muzeum rozproszonego opracowaną dla Nowej Huty (Salwiński, Sibila 2005). Mimo tak zaawansowanych prac i bezsprzecznie pozytywnego oddziaływania tak zorganizowanego muzeum, idea ta wydaje się zaniechaną¹¹.

W przeanalizowanych dokumentach, a przede wszystkim w uchwale i jej nowelizacji, nie znaleziono koncepcji platformy dla dialogu, która stwarzałaby dogodne warunki do omawiania na bieżąco pojawiających się problemów i ułatwiałaby kontakt pomiędzy interesariuszami: mieszkańcami, przedsiębiorcami, przedstawicielami różnych instytucji, a przedstawicielami lokalnej władzy. Funkcję taką mógłby pełnić Zespół ds. Parków Kulturowych. Ma on charakter opiniująco-doradczy w kwestiach realizacji zadań związanych z ochroną obszarów parków kulturowych funkcjonujących na terenie województwa małopolskiego. Do jego powinności należy m.in. monitorowanie, sporządzanie sprawozdań z postępów w zakresie realizacji postanowień zawartych w uchwale o utworzeniu danego parku kulturowego, ale także „koordynacja bieżącej współpracy z podmiotami i instytucjami w zakresie funkcjonowania

¹¹ Muzeum Nowej Huty utworzone w 2019 r. łączy potencjał muzeów Dzieje Nowej Huty (powstało w 2005 r.) i Muzeum PRL-u (powstało w 2008 r.), które przestały istnieć z końcem roku 2018. Na oficjalnych stronach internetowych brak niestety informacji, by istniejące muzeum kontynuowało idee muzeum rozproszonego, która była związana z Muzeum Dzieje Nowej Huty będącego oddziałem Muzeum Historycznego Miasta Krakowa.

parków kulturowych" (*Zarządzenie w sprawie powołania Zespołu ds. parków kulturowych* 2020). W uchwale powołującej do życia PKNH, brak jest jednak informacji o utworzeniu / planie utworzenia tej jednostki, a co za tym idzie – także informacji o ewentualnej możliwości korzystania z jej pomocy „przeciętnego Kowalskiego”, interesariusza danego parku. Ponadto zespół ten został powołany dla wszystkich istniejących na terenie województwa małopolskiego parków¹², co jest jednak pewną słabością. Każdy z parków ma bowiem swoją specyfikę. Tym, co wyróżnia park kulturowy utworzony na terenie Nowej Huty, to fakt, że obejmuje obszar, który jest zwykłą dzielnicą mieszkalną (co wielokrotnie podkreśla się w *Planie...*), a jej wyjątkowość polega m.in. na doskonale zaprojektowanych domach mieszkalnych (zarówno pod względem użytkowym, jak i stylistycznym/architektonicznym) i przestrzeni. Począwszy od rozplanowania budynków mieszkalnych, otaczających je terenów zielonych, lokalizacji obiektów użyteczności publicznej, skwerów, parków, ciągów komunikacyjnych – czyli tego, co czyni życie komfortowym.

Ponadto w architekturze tego obszaru widoczne są zmieniające się koncepcje, style, odzwierciedlające m.in. zachodzące zmiany polityczne. Ale wciąż są to jednak przede wszystkim domy mieszkalne, obiekty użyteczności publicznej – miejsca, w większości nadal spełniające przypisane im od samego początku funkcje. Wszystko to sprawia, że przepisy o PKNH mocno ingerują w życie zwykłych mieszkańców.

Nie znajdziemy także w uchwale (ani w jej nowelizacji) informacji o tworzonych/planowanych: funduszu pomocowym dla małych przedsiębiorców, punkcie konsultacyjnym/doradczym w zakresie funkcjonowania utworzonego PKNH czy wreszcie utworzenia jednostki miejskiej, skupiającej wszystkich specjalistów, których opinie/zezwoleńia są konieczne dla jakichkolwiek działań podejmowanych na terenie Parku. Kwestie te w różnych miejscach można znaleźć w wielokrotnie już przywoływanym dokumencie *Zalecenie UNESCO...* (2011). Co istotne, były one także postulowane w czasie konsultacji już w 2017 r. i znalazły swoje odzwierciedlenie w przyjętym *Planie...* w rozdziale *Wskazania w sferze społecznej* (Myczkowski i in. 2016–2020a: 106–108). Niestety, w uchwale i jej nowelizacji zabrakło mieszkańców PKNH i narzędzi, wspomagających rozwiązywanie problemów powstałych w związku z utworzeniem parku.

Gregory Ashworth zwraca uwagę, że istnieją „ogromne różnice między ludźmi działającymi w środowisku naukowym a przedstawicielami sfer politycznych i rządowych, w których stykają się kwestie związane z zabytkową architekturą i współczesną polityką zarządzania miejscami” (2015: 22). Jest to wynikiem różnego rozumienia idei dziedzictwa, skutkiem czego obecnie współistnieją 3 koncepcje zachowywania przeszłości (paradygmaty dziedzictwa) (Ashworth 2015: 21–34). Najstarsza i najbardziej „zakorzeniona” w społecznej świadomości jest określana paradygmatem ochrony.

.....
12 Obecnie, jak pisałam, istnieje 5 parków kulturowych, w tym 3 na terenie Krakowa. Kolejny ma rozpoczętą procedurę powoływania do życia.

Polega na ochronie obiektów uznanych przez ekspertów za zabytki, które są rejestrowane, chronione przed zniszczeniem, zachowywane w możliwie niezmienionej formie. Jakakolwiek ingerencja prowadząca do zmiany nie jest możliwa. Paradygmat konserwacji jest kolejną opcją. Również opiera się na eksperckim wyborze zabytków (ich zespołów). Ochrona jest realizowana w określonym celu, w powiązaniu z planem instytucjonalnego nadania mu/im określonej funkcji, jeśli pierwotna nie jest już aktualna. Ostatni paradygmat dziedzictwa skupia się na procesie społeczno-kulturowym, w którego toku tworzy się i praktykuje dziedzictwo. W tym przypadku zabytek, jako obiekt (szeroko rozumiany), staje się tłem, kontekstem dla tych działań społecznych. Punkt ciężkości jest przesuwany z obiektu-zabytku na społeczność, która go odziedziczyła (Stobiecka 2021: 190).

Park kulturowy na poziomie idei/koncepcji do pewnego stopnia łączy wskazane przez G. Ashwortha paradygmaty – ma chronić, ale także uwzględniać planowanie/nadawanie nowej funkcji (jeśli to konieczne)¹³. Wymaga on uwzględnienia zdania depozytariuszy oraz ich aktywnego uczestnictwa w procesie powstawania i istnienia parku.

W przypadku PKNH na etapie jego projektowania wymagania te zostały spełnione. Ich odzwierciedlenie znajdujemy w *Planie...* oraz w opublikowanych wynikach konsultacji społecznych (Myczkowski i in. 2016–2020a; Myczkowski i in. 2016–2020b; Niedośpiał, Dziewitek 2017; *Raport z konsultacji społecznych...* 2023). Jednakże na etapie wdrażania skoncentrowano się na realizacji paradygmatu ochrony i konserwacji. Refleks tego znajdujemy w przyjętej uchwale o PKNH, która skupia się na ochronie, najogólniej mówiąc, materialnej sfery obszaru objętego parkiem kulturowym, nie uwzględniając w zapisach narzędzi, np. służących udziałowi depozytariuszy, uwzględniających zróżnicowany przekrój interesariuszy czy służących zarządzaniu wiedzą (*Zalecenie UNESCO...* 2011: 10), których celem jest ochrona „niematerialnego dziedzictwa, dla którego główną formą wyrazu jest człowiek” (Zalasińska 2017: 322).

Zmierzając do podsumowania, pragnę przypomnieć najważniejsze ustalenia. Autorzy *Planu ochrony PKNH* zwracali uwagę, że jeśli mieszkańcy będą dobrze się czuć w swojej dzielnicy, będą także bardziej skłonni do zainteresowania się otaczającymi murami, drzewami i ulicami (Myczkowski i in. 2016–2020b: 12), a więc w sposób naturalny staną się uczestnikami i wykonawcami przyjętego planu ochrony. Twórcy *Raportu z konsultacji społecznych z 2017 r.* podkreślali także, że mieszkańcy pozytywnie odbierają pomysł utworzenia PKNH, co wynika z poczucia docenienia przez specjalistów miejsca ich życia i jego walorów, jednakże równocześnie obawiają się

¹³ W PKNH przykładami mogą być dawne kina „Świt” i „Światowid”. W pierwszym obecnie mieści się sklep ogólnospożywczy, w drugim Muzeum Nowej Huty.

skansenizacji, a „przecież oni wciąż chcą tu normalnie funkcjonować” (Niedośpiał, Dziewitek 2017: 55). Być może uwzględnienie tych głosów, a także zastosowanie narzędzi sugerowanych w dokumencie *Zalecenie UNESCO...* (2011), zmniejszyłoby poziom frustracji niektórych interesariuszy, obserwowany przeze mnie w czasie badań terenowych, odnotowany także w konsultacjach społecznych w 2023 r.

Niewątpliwie utworzenie PKNH wymaga jeszcze wielu działań na różnych płaszczyznach, skierowanych do wszystkich interesariuszy. Wymaga także uwzględnienia faktu, że wprowadzie „Krajobraz, jako wartość nadrzędna, przedmiot troski i ochrony, i równocześnie jako najbardziej dosłowny wizerunek Nowej Huty – jest po prostu podmiotem planu ochrony” to jednak „Ludzie są najważniejsi” (Myczkowski i in. 2016–2020b: 12–14). W przypadku Nowej Huty i utworzonego na jej terenie parku kulturowego chodzi o zachowanie krajobrazu kulturowego rozumianego bardzo szeroko, w którym bardzo ważne miejsce zajmują depozytariusze, czyli mieszkańcy – lokalna społeczność. Z pewnością nie jest niczym zamiarem utrudnianie życia tej społeczności, a raczej jej mobilizacja wokół zaakceptowanych – także przez nią – nowych zasad funkcjonowania (indywidualnego, społecznego, gospodarczego) na obszarze PKNH. Należy jednak pamiętać, że wymaga to czasu oraz że dochodzenie do sukcesu jest procesem, a nie jednorazowym aktem. Wieloletnie zapomnienie Nowej Huty widać w zniszczonej infrastrukturze dróg, ciągów pieszych, zaniedbanych obszarach zielonych, nierespektowaniu potrzeby modernizacji. Nie da się z dnia na dzień zmienić upodobań estetycznych, czy sposobu postrzegania własnych domów, najbliższej przestrzeni (którą często kreowano samodzielnie) i dostrzec w nich obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Utworzony PKNH kreuje nowe zasady życia, gdzie ramy jurystyczne wyznacza uchwała z 2019 r. oraz inne akty prawne będące jej konsekwencją. Jednakże konieczne jest wypracowanie narzędzi, które pozwolą na stabilizację małych firm, na ukształtowanie nowego postrzegania chronionej przestrzeni, wykształcenia indywidualnej i społecznej troski o nią w zgodzie z podejściem krajobrazowym do ochrony dziedzictwa kulturowego.

Bibliografia

- Ashworth, G. (2015). *Planowanie dziedzictwa* (przeł. M. Duda-Gryc i in.). Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury.
- Beiersdorf, Z. (1997). Wartości kulturowe Nowej Huty. W: S. Świątek (red.), *Dziedzictwo kulturowe Nowej Huty w rozwoju obszaru strategicznego Kraków – Wschód* (s. 81–89). Kraków: Wojewoda Krakowski, Wydział Kultury Urzędu Miasta Krakowa.
- Czarnik, S. (2020). Metody badań socjologicznych. W: M. Jakubiec, P. Urbańczyk (red.), *Metodologia nauk społecznych i humanistycznych* (s. 1–21). Pozyskano z: <https://www.copernicuscollege.pl/podreczniki/metodologia-nauk-spoecznych-i-humanistycznych>.

- Góral, A. (2014). Dziedzictwo kulturowe jako zasób wspólny. Rola współpracy między interesariuszami w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym. *Zarządzanie w Kulturze*, 15(3), 277–286. DOI: <https://doi.org/10.4467/20843976ZK.14.019.2310>.
- Konior, A. (2021). *Rola interesariuszy w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym w rewitalizacji*. Pozyskano z: <https://samorząd.nid.pl/rewitalizacja/materiały/rola-interesariuszy-w-zarządzaniu-dziedzictwem-kulturowym-w-rewitalizacji/>.
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego* (2003). Pozyskano z: <https://niematerialne.nid.pl/wp-content/uploads/2023/01/Konwencja-UNESCO-w-sprawie-ochrony-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego-17.10.2003r.pdf>.
- Kuciński, D. (2024, 21 marca). *Nowa Huta. Więcej wolności w parku kulturowym*. LoveKraków. Pozyskano z: https://biznes.lovekrakow.pl/aktualnosci/nowa-huta-wiecej-wolnosci-w-parku-kulturowym_55754.html.
- Marciniak, Ł. (2011). Metody doświadczenia osobistego (Personal experience methods). W: K.T. Konecki, P. Chomczyński (red.), *Słownik socjologii jakościowej* (s. 181–183). Warszawa: Difin.
- Myczkowski, Z., Chajdys, K., Forczek-Brataniec, U., Latusek, K., Marcinek, R., Nosalska, P., Rymsza-Mazur, W., Siwek, A., Wielgus, K. (2015–2020). *Plan ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta, Etap I (2015) Część 1 Tekst*. Kraków: Urząd Miasta Krakowa, Politechnika Krakowska.
- Myczkowski, Z., Chajdys, K., Forczek-Brataniec, U., Latusek, K., Marcinek, R., Nosalska, P., Rymsza-Mazur, W., Siwek, A., Wielgus, K. (2016–2020a). *Plan ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta, Etap II (2016). Tom I Tekst (I–IX 2016; aktualizacja I 2020)*. Kraków: Urząd Miasta Krakowa, Politechnika Krakowska.
- Myczkowski, Z., Chajdys, K., Forczek-Brataniec, U., Latusek, K., Marcinek, R., Nosalska, P., Rymsza-Mazur, W., Siwek, A., Wielgus, K. (2016–2020b). *Plan ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta, Etap II (2016). Tom III Synteza planu ochrony Parku Kulturowego Nowa Huta (I–IX 2016; aktualizacja I 2020)*. Kraków: Urząd Miasta Krakowa, Politechnika Krakowska.
- Niedoślą, M., Dziewitek, P. (red.) (2017). *Raport z konsultacji społecznych w sprawie zamiaru utworzenia Parku Kulturowego Nowa Huta*. Kraków: Stowarzyszenie Pracownia Obywatelska.
- Pawłowska, K. (2015). Interesariusze w procesach zarządzania obiektami wpisanymi na Listę Światowego Dziedzictwa natury i kultury UNESCO. W: B. Szmygin (red.), *Wybrane zagadnienia zarządzania dobrami UNESCO w Polsce* (s. 9–36). Warszawa: Polski Komitet Narodowy ICOMOS, Politechnika Lubelska.
- Raport z konsultacji społecznych, dotyczących projektu nowelizacji uchwały w sprawie utworzenia Parku Kulturowego Nowa Huta* (2023). Kraków: Urząd Miasta Krakowa.
- Salwiński, J., Sibila, L.J. (red.) (2005). *Nowa Huta, przeszłość i wizja. Studium muzeum rozproszonego*. Kraków: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.
- Schreiber, H. (2016). Niematerialne dziedzictwo kulturowe jako element *soft power* państw. *e-Politykon*, 18, 54–78.
- Smith, L. (2016). „Zwierciadło dziedzictwa”: narcystyczna iluzja czy zwielokrotnione odbicie? *Rocznik Antropologii Historii*, 6(9), 25–44.
- Stobiecka, M. (2021). Heritagizacja: krytyka pojęcia. *Historyka. Studia Metodologiczne*, 51, 183–200. Pozyskano z: <https://journals.pan.pl/Content/121532/PDF/2021-HSRK-09-Stobiecka.pdf>.
- Stobiecka, M. (red.) (2023). *Krytyczne studia nad dziedzictwem. Pojęcia, metody, teorie i perspektywy*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Uchwała w sprawie utworzenia Parku Kulturowego Nowa Huta* (2019). Kraków: Urząd Miasta Krakowa.

Ustosunkowanie się do wniosków i uwag złożonych w toku konsultacji społecznych projektu nowelizacji uchwały w sprawie utworzenia Parku Kulturowego Nowa Huta (2023). Kraków: Urząd Miasta Krakowa.

Zalasińska, K. (2017). Niematerialne dziedzictwo w systemie ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. W: H. Schreiber (red.), *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: doświadczenia w ochronie krajów Europy Środkowej i Wschodniej oraz Chin. 10-lecie wejścia w życie Konwencji UNESCO z 2003 roku w perspektywie zrównoważonego rozwoju* (s. 316–323). Warszawa: Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Zalecenie UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego (2011). Pozyskano z: https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Rekomendacje/Zalecenie_w_sprawie_krajobrazu_miejskiego.pdf.

Zarządzenie w sprawie powołania Zespołu ds. parków kulturowych (2020). Pozyskano z: https://www.bip.krakow.pl/zarzadzenie/2020/2111/w_sprawie_powolania_Zespołu_ds._parkow_kulturowych.html.

Strony internetowe

Dzielnica XVIII Nowa Huta – Wikipedia: https://pl.m.wikipedia.org/wiki/Dzielnica_XVIII_Nowa_Huta.

Narodowy Instytut Dziedzictwa: <https://niematerialne.nid.pl/>.

Obywatelski Kraków: https://obywatelski.krakow.pl/konsultacje_spoeczne_-_zakonczone/275640_2149,komunikat,park_kulturowy_nowa_huta___konsultacje_spoeczne.html.

Park Kulturowy: <https://krajobrazmojegomiasta.pl/2021/09/11/czym-jest-park-kulturowy/>.

Park Kulturowy Nowa Huta: <https://parkikulturowe.krakow.pl/park-kulturowy-nowa-huta/nowa-huta/>.

Streszczenie

Celem parku kulturowego jest obszarowa ochrona dziedzictwa miejskiego połączona z celami rozwoju społecznego i gospodarczego w relacji ze środowiskiem miejskim i przyrodniczym. U podstaw leży szerokie rozumienie dziedzictwa kulturowego, uwzględniające jego niematerialny aspekt. Artykuł jest analizą dokumentów związanych z procesem stanowienia Parku Kulturowego Nowa Huta oraz zestawieniem z ideą parku kulturowego wg. UNESCO. W artykule wykorzystano także autorskie badania etnograficzne.

Słowa kluczowe: park kulturowy, dziedzictwo kulturowe, UNESCO, Nowa Huta

Summary

The objective of the cultural park is to extend territorial protection over urban heritage and to assure social and economic development of the place in relation to the urban and natural environment. It is based on a broad understanding the notion of cultural heritage, including its intangible aspects. The paper analyses documents related to the process of establishing the Nowa Huta Cultural Park and confronts them with the UNESCO concept of cultural parks. The author's ethnographic research has also been applied.

Keywords: cultural park, cultural heritage, UNESCO, Nowa Huta

Translated by Author